

RÖNESANS BARAJI KRİZİNİN MISIR-ETİYOPYA İLİŞKİLERİNE ETKİSİ

“

Barajın Afrika'nın en büyük hidroelektrik santrali ve dünyanın en büyük üçüncü barajı olması planlanmaktadır. 145 metre yüksekliğinde ve 1.800 metre uzunluğunda olan baraj 6.500 megavatlık bir kapasiteye sahip güç üretecek ve 74 milyar metreküp su tutma kapasitesine sahip olacaktır.

”

Firuze Yağmur Gökler

Araştırma Asistanı, ORSAM

Nil Havzası'nı 11 ülkeden 280 milyon kişi paylaşmaktadır. Havza, tüm Afrika kıtasının yaklaşık yüzde 10'unu kapsayan dünyanın en büyük havzalarından olmasına rağmen, bölgedeki birçok ülke su sıkıntısıyla karşı karşıya kalmaktadır. Büyüyen nüfus, iklim değişikliği gibi hususlar su kaynakları üzerinde ilave baskılara neden olmuş ve bölgede daha fazla su ihtiyacını doğurmuştur. Bölgedeki su ihtiyacı ülkelerin Nil üzerindeki rekabetini artırmış; özellikle Nil üzerinde yıllardır önemli ölçüde söz sahibi olan Mısır ile Nil'den payını talep

eden Etiyopya'yı karşı karşıya getirmiştir. Rönesans Barajı'nın inşasıyla gerilimin iki taraf arasında artması ile birlikte sorunun çözümü için taraflar sık sık bir araya gelmiştir.

Nil Nehri suyunun kullanımı ile ilgili 1929 ve 1959 tarihli iki anlaşma, Mısır'a Nil üzerinde tam egemenlik vermiştir. 1929 yılındaki anlaşma Mısır ve Britanya arasında yapılmış ve Britanya Krallığı; Kenya, Uganda ve Tanzanya'yı temsilen anlaşmayı imzalamıştır. Söz konusu anlaşma, Nil Nehri üzerinde yapılacak herhangi bir baraja ilişkin

Mısır'a veto etme hakkı vermiştir. 1959 yılında yapılan Mısır ve Sudan arasında imzalanan "Nil Sularının Tam Kullanımı" Anlaşması, 1929 yılında yapılan anlaşmanın tamamlayıcısı niteliğinde olmuştur. Bu anlaşma uyarınca Asvan Barajı'nda biriken sulardan Mısır'a yıllık 55,5 milyar ve Sudan'a 18,5 milyar metre küp su verilmesi kararlaştırılmıştır. Etiyopya ise bahsi geçen anlaşmanın dışında tutulduğu için anlaşmayı reddetmiştir.

Rönesans Barajı'nın Yapımı, Etkileri ve Yaşanan Anlaşmazlıklar

Nil Nehri'ndeki suyun kullanımı konusunda dışarıda bırakılan Etiyopya, bölgenin birincil enerji ihracatçısı olma çabasıyla Mısır Cumhurbaşkanı Hüsnü Mübarek ve rejiminin devrilmesini fırsat bilerek Nisan 2011'de İtalyan şirketi Salini Impregilo ile Rönesans Barajı'nı inşa etmek için 4,8 milyar dolarlık bir sözleşme imzalamış; Etiyopya eski Başbakanı Meles Zenawi halka açık bir törenle yeni barajın temelini atmıştır. Rönesans Barajı, Etiyopya'nın Benishangul-Gumuz bölgesinde, Sudan'ın yaklaşık 40 km doğusunda bulunan Mavi Nil Nehri üzerinde inşa edilmektedir. Barajın Afrika'nın en büyük hidroelektrik santrali ve dünyanın en büyük üçüncü barajı olması planlanmaktadır. 145 metre yüksekliğinde ve 1.800 metre uzunluğunda olan baraj 6.500 megavatlık bir kapasiteye sahip güç üretecek ve bittiğinde 74 milyar metre küp su tutma kapasitesine sahip olacaktır. Yaklaşık yüzde 70'i tamamlanmış durumda olan barajın 2020 yılında elektrik üretimine başlayacağı söylenmektedir.

Etiyopya için hem siyasi hem de ekonomik anlamda önem taşıyan baraj, Mısır için endişe yaratmaktadır. Etiyopya için barajın en büyük yararı hidroelektrik üretimi olacaktır. Şu an nüfusunun sadece yarısı ana şebekeye bağlı olan Etiyopya'da, elektriğe erişimi olanlar bile sık sık elektrik kesintisi yaşamaktadır. Rönesans Barajı'yla elektrik sıkıntısı çeken ve 100 milyonu aşkın nüfusa sahip Etiyopya ülkedeki her köy, kasaba ve şehir elektrik sağlayabilecektir. Aynı zamanda baraj tamamlandığında Etiyopya'nın Afrika'nın en büyük enerji ihracatçısı olacağı ve barajdan komşu ülkelere yaklaşık 2.000 megavatlık artı elektrik satacağı ifade edilmektedir. Böylece Etiyopya'nın milyarlarca dolar gelir elde etmesini sağlayacak olan baraj, ülkenin gelişimine ve geçim kaynaklarının iyileşmesine de yardımcı olacaktır. Etiyopya, artan enerji ve kalkınma ihtiyaçlarını karşılamak için Rönesans Barajı'na güvenmektedir. Dolayısıyla barajın inşası, Etiyopya için bir egemenlik meselesine dönüşmektedir.

Nil Nehri'nden en fazla yararlanan ülke olan Mısır, su ihtiyacının yüzde 90'ını buradan sağlamaktadır. Nil suyuna bu kadar bağımlı olan Mısır, söz konusu barajın; içme, tarım ve elektrik için ihtiyaç duyduğu suyu yüzde 25 azaltacağını iddia etmekte ve bu durumdan endişe duymaktadır. Mısır'daki mevcut su miktarının azalmasına neden olan iklim değişikliği, çok eski sulama teknikleri ve artan nüfus gibi hususlar, gıda güvenliği için de ciddi tehditler oluşturmaktadır. Su sıkıntısı ile birlikte Mısır'ın, suya fazla ihtiyaç duyan ürünlerin ekildiği arazi miktarını

azaltması sonucu tarımsal üretimde düşüş yaşanmıştır. Baraj faaliyete geçtikten sonra tarımsal eğilimlerin daha da kötüleşeceğini söyleyen Mısır tarafı, Mısır'daki ekilebilir arazilerin yüzde 60'ının baraj dolduktan sonra artık tarıma uygun olmayacağını ifade etmektedir. Baraj ile birlikte Nil Nehri üzerindeki üstünlüğünü de kaybedecek olan Mısır, söz konusu olumsuzlukları ulusal güvenliğine bir tehdit olarak görmekte ve barajın Mısır için varoluşsal bir risk oluşturduğunu dile getirmektedir.

Mısır, barajın tamamının 7 yıl ya da daha uzun bir sürede doldurulmasını talep etmektedir. Çünkü Mısır, barajın çok hızlı doldurulması ile Asvan Barajı tarafından üretilen elektriğin etkileyebileceğini iddia etmektedir. Aynı zamanda Mısır, baraj doldurulurken kuraklık durumunun hesaba katılmasını ve yağmur mevsimi boyunca doldurulmasını istemektedir. Etiyopya tarafı ise barajı maksimum 3 yılda doldurmayı planlamaktadır. Diğer bir tartışma konusu da barajdan bırakılacak su miktarından kaynaklanmaktadır. Mısır yıllık 40 milyar metre küp su bırakılmasını isterken, Etiyopya tarafı 35 milyar metre küp suyun bırakılmasının yeterli olacağını dile getirmektedir.

Barajın yapımı Etiyopya tarafı için olumlu sonuçlar doğururken, Mı-

sır'da korku yaratmaktadır. Dolayısıyla baraja ilişkin gelişmeler, Etiyopya ve Mısır arasında tartışmalı bir mesele haline almıştır. Baraj konusunda iki ülkenin yaşadıkları anlaşmazlıklarda öncelikli olarak iki husus gündeme gelmektedir. Bunlardan ilki, barajın ne kadar sürede su ile doldurulacağıdır. Mısır, barajın tamamının 7 yıl ya da daha uzun bir sürede doldurulmasını talep etmektedir. Çünkü Mısır, barajın çok hızlı doldurulması ile Asvan Barajı tarafından üretilen elektriğin etkileyebileceğini iddia etmektedir. Aynı zamanda Mısır, baraj doldurulurken kuraklık durumunun hesaba katılmasını ve yağmur mevsimi boyunca doldurulmasını istemektedir. Etiyopya tarafı ise barajı maksimum 3 yılda doldurmayı planlamaktadır. Diğer bir tartışma konusu da barajdan bırakılacak su miktarından kaynaklanmaktadır. Mısır yıllık 40 milyar metre küp su bırakılmasını isterken, Etiyopya tarafı 35 milyar metre küp suyun bırakılmasının yeterli olacağını dile getirmektedir.

“ 7 yıl boyunca görüşmelerin sürekli çıkmaza girdiğini söyleyen Mısır yetkilileri, taraflar arasında adil ve dengeli bir anlaşmaya varılmasına katkı sağlamak için uluslararası arabuluculuk çağrısında bulunmuştur. ABD arabuluculuğunda taraflar bir araya gelmiş ve baraj projesiyle ilgili anlaşmazlığı çözme taahhüdünde bulunmuşlardır.

Müzakere Süreçleri ve Uluslararası Arabuluculuk

Barajın inşasıyla birlikte barajdan doğrudan etkilenen olan Mısır, Etiyopya ve Sudan; dönemin Etiyopya başbakanının önerisi üzerine Ocak 2012'de, projenin üç ülke üzerindeki faydalarını ve etkilerini araştırmak için üçlü teknik komitenin ilk toplantısını yapmış ve barajla ilgili üç ülke arasındaki müzakere süreçleri de böylece baş-

lamıştır. Günümüze kadar gelen müzakere süreçlerinde 2015 yılında önemli bir adım atılmış; bahsi geçen ülkeler arasında on temel ilkededen oluşan İlkeler Deklarasyonu imzalanmıştır. Deklarasyon; su kullanımı, uluslararası uzmanlarla iş birliği, barajın çalışma politikaları üzerinde anlaşma ve baraj tarafından sağlanan enerjinin satın alınması konularını içeren ilkelerden oluşmaktadır. Taraflar İlkeler Deklarasyonu çerçevesinde 2016 ve 2017 yıllarında teknik konularda görüşmeler yapmış; ancak 2019 yılına kadar olan süreçte müzakerelerde bir başarı elde edilememiştir. 2019 yılı boyunca da Mısır, Etiyopya ve Sudanlı liderler Rönesans Barajı ile ilgili birkaç kez bir araya gelmiştir. Yapılan müzakereler zaman zaman ertelenmiş, durma noktasına gelmiş, sert söylemler yaşanmış ve yapılan görüşmelerden net bir sonuç çıkmamıştır. 7 yıl boyunca görüşmelerin sürekli çıkmaza girdiğini söyleyen Mısır, taraflar arasında adil ve dengeli bir anlaşmaya varılmasına katkı sağlamak için uluslararası arabuluculuk çağrısında bulunmuştur. ABD arabuluculuğunda taraflar bir araya gelmiş ve baraj projesiyle ilgili anlaşmazlığı çözme taahhüdünde bulunmuşlardır. Üç ülkenin dışişleri bakanları, Rönesans Barajı'nın doldurulması ve işletilmesi konusunda kapsamlı, işbirlikçi, sürdürülebilir ve karşılıklı olarak fayda sağlayabilecekleri bir anlaşmaya varılması konusunda ortak taahhütlerini yinelemişlerdir.

Washington'da gerçekleşen görüşmede dört toplantı yapılması kararlaştırılmıştır. Bu toplantılardan üçü 2019 yılının son aylarında gerçekleşen üç toplantıya ABD ve

Dünya Bankası temsilcileri de katılmıştır. Müzakerelerin ilk turu Etiyopya'da, ikincisi Mısır'da ve üçüncüsü de Sudan'da yapılmıştır.

Bu müzakerelerde Rönesans Barajı'nın doldurulması ve işletilmesi sürecini düzenleyen teknik meseleler tartışılmıştır. Üç ülkenin ba-

kanı, kuraklık ve uzun süreli kuraklıkla nasıl başa çıkacaklarına ilişkin görüşlerini sunmuştur. Bu görüşmelerin son ayağı ise 9-10 Ocak 2020 tarihlerinde Addis Ababa'da gerçekleşmiştir.

15 Ocak 2020'de Mısır, Etiyopya ve Sudan tarafından Rönesans Barajı'nın hangi dönemlerde doldurulacağı konusunda bir ön anlaşmaya varıldığı açıklanmıştır. Böylece barajın yağışların sık olduğu temmuz, ağustos ve eylül aylarında doldurulması ile birlikte Mısır ve Sudan'ın kuraklık dönemlerinde susuz kalmamaları için gerekli önlemlerin alınmasına karar verilmiştir. Taraflar 28-29 Ocak'ta Washington'da nihai anlaşma için tekrar bir araya gelmiştir. Bu görüşmelerde de nihai bir anlaşma imzalanmamış ve süreç şubat ayına sarkmıştır.

Rönesans Barajı'nın yapımı, en çok etkilenen Mısır ve Etiyopya arasında barajla ilgili uzayan süreç gerginliklere yol açmaktadır. Bu bağlamda, zaman zaman iki ülke arasında sert söylemler kullanılmaktadır. Barajla ilgili anlaşmazlığın Mısır ve Etiyopya arasında oluşabilecek askeri bir gerilime neden olmasından endişe edilmektedir. Bu yüzden taraflar, gerilimin daha da artmaması için barajın dolmuş süresi ve bırakılacak su miktarı konusunda ivedilikle uzlaşmalıdır. Fakat, 8 yıl süren müzakere süreçlerine bakıldığında hem Mısır tarafının hem de Etiyopya tarafının bu konularda yeterince uzlaşma eğilimi göstermediği anlaşılmaktadır. Dolayısıyla, bu çekişmeli sürecin uzayacağını söylemek yanlış olmayacaktır. ■

